

TIL FORSVAR FOR DEN SUNDE FORNUFT. KAN
PSYKOLOGIEN BLIVE EN VIDENSKAB UDEN AT FJERNE
SIG FRA VIRKELIGHEDEN?

Jens Mammen

Tiltrædelsesforelæsning den 24. april 2009 som adjungeret professor
ved Aalborg Universitet

Psykologiens tidlige og nutidige historie er fyldt med eksempler på, at man for at fundere en psykologisk videnskab teoretisk og metodisk har måttet ofre væsentlige dele af de indsigter om menneskers liv, som indgår i dagligdagens erfaringer, eller som kendes fra andre videnskaber. Det har ført til ensidighed og fragmentering og har desuden fjernet den videnskabelige psykologi fra den professionelle praksis. Kan psykologien på denne baggrund vende tilbage til den sunde fornuft uden at blive en triviell gentagelse af førvidenskabelig erfaring? Forudsætningen er, at der kan findes en kerne, som samler psykologien. I forelæsningen vil der blive givet nogle bud på en sådan kerne, som indebærer nogle "kopernikanske vendinger" i forhold til megen såkaldt "mainstream psychology".

Indledning

Allerede i titlen på min forelæsning, hvor jeg spørger "*Kan psykologien blive en videnskab...*", antyder jeg, at psykologien måske slet ikke er en videnskab i gængs forstand, og jeg antyder desuden, at psykologien har et anstrengt forhold til den sunde fornuft og oven i købet til virkeligheden. I manchetten til forelæsningen¹ nævner jeg også, at der derfor er en for stor afstand mellem den videnskabelige og den praktiske psykologi, til skade for begge. Alt dette kræver naturligvis en forklaring.

Det letteste er nok at sammenligne psykologien med mere etablerede videnskaber. Stort set alle de videnskaber, vi i øvrigt kender til i den videnskabelige arbejdsdeling, er nemlig ældre og på mange måder mere etablerede eller rodfæstede end psykologien. Som selvstændigt videnskabeligt projekt er psykologien kun lidt over 100 år gammel. Som det er blevet sagt, har

¹ Manchetten er ovenfor gengivet som resumé.

psykologien en kort historie, men en lang forhistorie. Det vender jeg tilbage til.

Det er velkendt, at videnskabelige discipliner som matematik, astronomi, lægevidenskab, jura og filosofi er blevet dyrket siden oldtiden, længe før etableringen af universiteter og andre videnskabelige institutioner, som vi kender dem i dag. Fysik og kemi kender vi i hvert fald siden middelalderen, og fag som økonomi, sociologi og statskundskab kendes i hvert fald siden renæssancen.

For alle disse *fag* gælder, at de så at sige er groet naturligt frem ud fra problemkomplekser eller fænomener i naturen og samfundet i takt med, at de har manifesteret sig som væsentlige allerede i den *førvidenskabelige* virkelighed.

Hvis vi tager et fag som *juraen*, så opstår den, efter at der allerede er opstået samfund med en central magt, der udsteder og håndhæver love. På et tidspunkt bliver det så kompliceret at udrede lovenes indbyrdes forhold og deres konsekvente tolkning i forhold til de konkrete enkelttilfælde, at der bliver et helt naturligt behov for en systematisering og en kritisk refleksion over det juridiske korpus, så at sige. Juraen behøver ikke at lede efter sin *genstand* i virkeligheden for at finde sin identitet. Samfundet har foræret juraen dens genstand i vuggegave i form af de allerede eksisterende love og deres håndhævelse, og derefter rejser sig så først i anden omgang problemet om fagets rette metoder og de diskussioner og eventuelle faglige stridigheder, som det kan medføre.

Helt tilsvarende for den *økonomiske* videnskab. På et tidspunkt i den samfundsmæssige udvikling kommer der så meget system i vareudvekslingen, at der er faste bytteforhold mellem varerne, og der opstår et marked med mulighed for indførelse af penge og dermed for ophobning af rigdom i anden form end konkret gods. Det komplicerer i den grad forholdet mellem borgerne og mellem borgerne og staten, at der igen helt naturligt opstår et behov for en videnskab om de økonomiske relationer, som ikke længere er umiddelbart synlige i form af konkrete ting og sager, men i form af penge og kontrakter m.v. Den økonomiske videnskab opstår i takt med, at dens *genstand* etableres i samfundet.²

Med *lægevidenskaben* er det lidt anderledes. Menneskers sygdomme og lidelser er naturligvis meget ældre end lægevidenskaben, og selv om vi i dag kan diskutere, hvor grænsen går mellem sygdom og sundhed, så har der i historiens løb været rigeligt med håndgribelige lidelser og tidlig død, som det ikke har været nødvendigt at diskutere sig frem til. Lægevidenskabens genstand har været til stede og været særdeles påtrængende længe før lægevidenskaben. Det, som satte den i gang som videnskab, var derfor de muligheder for *behandling*, som efterhånden voksede frem i form af praktisk lægegerning, kirurgi, indtagelse af urter, sårpleje, osv. Igen ser vi, at meto-

2 Se min diskussion i Mammen (2005).

derne kan være til diskussion og har udviklet sig radikalt. Men selve fagets centrale *genstand*, bekæmpelse af sygdom og utidig død, skal man vist være postmodernist for ikke at kunne se *findes* og er rimeligt veldefineret allerede i den førvidenskabelige virkelighed.

Lad os for at runde denne indledende sammenligning af tage et eksempel fra naturvidenskaben, nemlig kemien. *Kemiske* forbindelser og reaktioner er selvfølgelig meget ældre end menneskeheden. De opstod, da der engang efter Big Bang var blevet tilstrækkeligt koldt til, at de kunne eksistere. Kemien som videnskab er derfor først udsprunget af de *praktiske* problemer, som har været forbundet med anvendelsen og fremstillingen af forskellige stoffer til føde, lægemidler og gift, eksplosiver, til konservering, farvning, garvning, osv. osv. Stoffernes indvirkning på hinanden, deres *forvandling* i forbindelse med blanding, forbrænding, opvarmning, osv. har udgjort et problemkompleks, hvor et af de mere spektakulære jo var problemet om forvandling af andre stoffer til guld. I dag ved vi, at det ikke er et kemisk problem, men et kernefysisk. Men pointen er her igen, at kemien ikke er i tvivl om, hvad den handler om, og hvordan den afgrænser sig fra andre fag som f.eks. fysik og fysiologi, selv om den i høj grad *hænger sammen* med både fysik og fysiologi. Kemien har et naturligt *genstandsfelt* ude i verden. De kemiske forbindelser og reaktioner eksisterer allerede før videnskaben, og dens problem er derfor ikke at finde sin genstand, men derimod passende metoder til at studere den. Og metoderne ligger ikke fast, men udvikler sig som bekendt hele tiden.

Psykologien som en atypisk videnskab

Lad os nu omsider kaste os over *psykologien*. Som begreb er psykologien gammel. Som bekendt skrev allerede Aristoteles en afhandling om psykologi.³ Men Aristoteles' psykologi var snarere en almen biologi på et filosofisk grundlag og ligner kun lidt nutidens videnskabelige psykologi. Psykologi var helt op til slutningen af 1800-tallet en del af filosofien og såmænd også af teologien. Den indgik på linje med logik, naturfilosofi, etik og andre filosofiske discipliner og var ikke baseret på nogen bestemt samfundsmæssig praksis eller systematiske iagttagelser, men var en del af den alment menneskelige erfaring og fornuft, som filosofien i øvrigt byggede på.

Når psykologien i slutningen af 1800-tallet alligevel forsøgte at etablere sig som en selvstændig videnskab og frigøre sig fra filosofien og teologien, var det ikke, fordi der var opstået noget nyt i den *førvidenskabelige* virkelighed, som vi ellers har set det med andre videnskaber. Der var ikke i nævneværdig grad dukket nye fænomener, praksisser eller problemstillinger op, der kunne begrunde etableringen af en ny videnskab ved at udgøre dens særlige genstandsområde, som det i nyere tid er tilfældet med f.eks. filmvidenskab eller datalogi, der simpelt hen er opstået i takt med, at film og

3 I latinsk oversættelse "De anima". Aristoteles (384-322). Se Engelsted (2000).

computere er blevet vigtige dele af vores dagligdag. Denne manglende sammenhæng med udviklingen i den førvidenskabelige virkelighed tror jeg, er helt specielt for psykologien, og jeg har ikke kunnet finde andre eksempler.

Den almene viden om menneskers psyke, deres perception, tænkning, følelser, hukommelse, samlivsproblemer osv. var almindelig folkelig visdom og trængte ikke i slutningen af 1800-tallet pludselig til de store forandringer, bortset fra en frigørelse fra fordomme, snæversyn og religiøst stiv sind, som den almindelige kulturdebat tog sig af, og som blev vendt og drejet i kunst og litteratur m.v. Problemer med opdragelse og uddannelse af befolkningen og løsningen af sociale og familiemæssige problemer var allerede genstand for de pædagogiske og didaktiske og videnskaber og for en fremvoksende socialpædagogik. Problemer med afvigelser fra gældende moral havde man retsvæsenet til, og problemer med diverse sindslidelser havde man psykiatrien til som en del af lægevidenskaben. Og resten var genstand for sociologi og politik og efter mødet med fremmede kulturer for etnologien. Jeg siger ikke, at der ikke er brug for psykologi, og at psykologi ikke er nyttig. Men det er svært at se, hvad det præcist er, som den handler om, og som ikke allerede varetages ad anden vej. Og det er svært at se, hvad i den *førvidenskabelige* virkelighed der begrundede, at den netop i slutningen af 1800-tallet skulle forsøge at frigøre sig fra filosofien og teologien og blive en selvstændig og sammenhængende videnskab. Hvorfor var det f.eks. ikke sket tidligere?

Derimod er det ikke så svært at se, hvad i den allerede etablerede *videnskabelige* verden der begrundede, at psykologien skilte sig ud på netop dette tidspunkt. Det var nemlig udviklingen af nye *metoder* til studiet af menneskers forhold til deres omverden og ikke nogen ændring i disse forhold i sig selv, altså ikke i *genstanden* for den videnskabelige undersøgelse. Herved er psykologien som sagt helt særegen blandt videnskaberne, og meget tyder på, at det den dag i dag giver den meget store problemer sammenlignet med formentlig alle andre videnskaber.

En psykologi i fysikkens billede

De nye metoder, som jeg her taler om, var nye fysiologiske metoder til udforskning af sansernes virkemåde, som især blev udviklet i Tyskland i løbet af 1800-tallet med navne som fysiologen Ernst Heinrich Weber og fysikeren Hermann von Helmholtz.⁴ Med udvikling af mikroskoper og med registrering af elektrisk aktivitet i nervevæv var det blevet muligt med stor nøjagtighed af beskrive de påvirkninger af sanseceller i øjne, ører, hud, osv., som udløste forskellige sanseoplevelser hos forsøgspersoner. Man kunne så at sige skridt for skridt følge processerne fra fysiske og kemiske indvirkninger på sanseorganerne til de resulterende oplevelser. Derved blev disse oplevelser inddraget i den fysiske verdens årsagssammenhænge. Da

4 E. H. Weber (1795-1878); H. v. Helmholtz (1821-1894).

man samtidig udviklede metoder til at sammenligne oplevelser med hinanden efter f.eks. styrke og ligefrem kunne sætte tal på oplevelserne, var vejen banet for direkte at forbinde fysiske påvirkninger og de resulterende oplevelser med hinanden som variable i en ligning. Den tyske fysiker og filosof Gustav Theodor Fechner⁵ mente ligefrem, at styrken af en sanseoplevelse var lig med logaritmen til påvirkningens styrke, med valg af passende enheder. Han mente derfor at have fundet den bro, der forbandt den fysiske og den sjælelige verden i en streng funktionel sammenhæng, og at naturvidenskabens eksperimentelle metoder derfor kunne forlænges ind i den psykiske verden. Dette forskningsprogram kaldte han meget forståeligt for *psykofysik*, og han har givet en berømt fremstilling af det i sit hovedværk fra 1860 "Elemente der Psychophysik". Han regnes ofte for den moderne videnskabelige og eksperimentelle psykologis grundlægger.

Når først denne naturvidenskabelige kile var skudt ind i det psykiske liv gennem sansernes port, var det nærmest en logisk konsekvens at forlænge den til funktionelle sammenhænge inde i psyken og endda ud igen gennem de legemlige bevægelser, som jo ligeledes kunne beskrives i fysiske og kvantitative termer. De fysiske årsagskæder var ført hele vejen igennem det sjælelige og ud igen på den anden side. En kæde af funktionelle sammenhænge er selv en funktionel sammenhæng, så dybest kunne man ignorere de sjælelige mellemlid mellem påvirkning og bevægelser, især da disse mellemlid alligevel ikke kunne iagttages og registreres med fysikkens metoder. Dette er *behaviorismens* program, som folder sig ud i første halvdel af 1900-tallet.

For at forstå denne psykologi i fysikkens billede er det imidlertid ikke nok at se på forståelsen af de årsagskæder, der forbinder påvirkning og reaktion inde i det enkelte individ. Det er også vigtigt at forstå den fysiske *omverdensforståelse*, som den kombineres med. I klassisk fysik, og det er den, vi taler om her, i modsætning til kvantemekanik, opererer man med et såkaldt *nærvirkningsprincip* eller *lokal realisme*, som det også er blevet kaldt. Det betyder, at man kan forklare enhver begivenhed ud fra dens årsager i umiddelbar nærhed i tid og rum. Ethvert årsagsforhold mellem begivenheder adskilt i tid og rum kan opløses i en kæde af indbyrdes uafhængige forhold, hvor afstanden i tid og rum mellem årsag og virkning er minimal. Alle fjerne virkninger er i virkeligheden en kæde af nære virkninger, og kun det næstsidste led i kæden har betydning for det sidste. Hvad det næstsidste led selv er virkning af, er ligegyldigt. En gravitationspåvirkning mellem to himmellegemer er således ikke en egentlig fjernvirkning, men derimod lokale vekselvirkninger med et felt formet af massefordelingen i rum-tids-systemet.⁶

5 G.T. Fechner (1801-1887). Se Fechner (1860).

6 På den måde er den specielle og den generelle relativitetsteori kulminationen og afrundingen af den klassiske fysiks program ved at gøre elektromagnetismens og gravitationens love universelt lokalt gyldige.

Oversat til den eksperimentelle psykologi betyder det, at man for at studere og forstå de processer, der forbinder påvirkninger og reaktioner, og det var jo projektet, ikke behøver at interessere sig for påvirkningernes kilder i omverden, men kan nøjes med selve påvirkningerne. I psykologisprog er det nok at se på de såkaldt *proksimale stimuli*, dvs. de nære påvirkninger, i modsætning til de såkaldte *distale stimuli*, dvs. de fjernere kilder til påvirkningerne. Og tilsvarende er det nok at studere selve bevægelserne og ikke deres eventuelle fjerne effekter eller mål i omverden. Man kan tænke sig det undersøgte individs omverden analytisk delt op i en række kasser inden i hinanden, og kun vekselvirkningen med den inderste kasse er nødvendig for at forstå, hvad der foregår.

Her er ikke bare tale om en metafor. Rent faktisk yndede behavioristerne at anbringe deres forsøgspersoner eller forsøgsdyr i kasser, hvor de havde kontrol over påvirkninger og reaktioner, og inden for deres begrebsmæssige ramme var det heller ikke til at se, at der var mistet noget ved det.

Men selv i kasser opfører mennesker og dyr sig med en vis systematik, så behavioristerne fandt da nogle mønstre i sammenhængen mellem påvirkninger og reaktioner. Men brugbarheden uden for kasserne var minimal, og generelt var der tale om en bragende fiasko.

Der har været mange redningsforsøg. Et af de mere fremtrædende har været fra den såkaldte *kognitivism*, der har kritiseret behaviorismen for at glemme, at der også må være en *kasse inde i individet*, nærmere betegnet i hjernen, med en *computer*, som sanserne forsyner med input, og hvis output er bevægelserne. Ved første øjekast er det svært at se, at det skulle gøre nogen synderlig forskel. Men tricket består i, at processerne i computeren – i modsætning til de computere, vi kender fra vores skrivebord – er *symbolske*, dvs. at de repræsenterer begivenheder i omverden, ligesom de naturlige sprog henviser eller refererer til forhold uden for sig selv. Enhver ved, at det kan en almindelig computer ikke. Den realiserer fysiske processer og aner ikke, hvad der står på oversiden af tasterne.⁷ Det er kun det menneske, som bruger computeren, der ved, hvad dens tegn henviser til ude i verden. Det er ligesom med en bog. Den ved heller ikke selv, hvad den handler om. Det ved kun vi, der læser den. Men den computer, som kognitivistene forestiller sig i hjernen, kan åbenbart noget mere. Jeg må indrømme, at det på trods af mange års interesse aldrig er lykkedes mig at forstå, hvordan det kan gå til.

Egentlig er der ikke grund til at vade mere i disse forsøg på at forstå mennesker som et stykke fysik eller som maskiner. Jeg kan dog ikke nære mig for at udstille toppunktet af kløgtighed fra det hold, nemlig den såkaldte

---

⁷ Dette er faktisk med lidt andre ord Lenins kritik i 1909 af psykofysikerne i "Materialisme og empiriokriticisme", se Lenin (1970). Man kan sikkert sige meget berettiget grimt om Lenin. Men det her var altså godt set. Se Mammen (1996a, s. 55-56, 117, 141).

Turing's test opkaldt efter sin ophavsmand matematikeren Alan Turing⁸, og trumfkortet hos mange kognitivistere. Turings argument (fremsat i 1950) for, at der ikke var principiel forskel på et menneskes og en computers funktion, byggede på et tankeeksperiment i forlængelse af et populært tv-program, hvor en person skulle gætte, hvem af to andre personer der talte sandt, og hvem der løj. I dette tilfælde skulle personen nu blot gætte, hvem der var et menneske, og hvem der var en computer. Det burde jo ikke være så svært. Men for det første forestillede Turing sig, at man havde udviklet en supercomputer, der kunne svare på alverdens spørgsmål lige så godt – eller dårligt – som et menneske. For det andet skulle både mennesket og computeren – naturligvis – puttes ind i en kasse (der har vi det igen!), som kun var forbundet med omverden via et kabel til et tastatur og en skærm (på Turings tid en telexmaskine), som den gættende person så kunne betjene. Turing hævder nu, at der ikke findes noget spørgsmål, som ville kunne afsløre, hvem der var hvad, og ergo er der ikke principiel forskel på menneskers og computers funktion. Nej selvfølgelig, for det ligger jo allerede i tankeeksperimentets præmisser, som vi i øvrigt slet ikke ved, om nogensinde kan realiseres. Argumentet trækker ikke kun veksler på en usikker fremtid, men er altså tillige cirkulært. Derudover illustrerer det, hvor indgroet denne fysiske "*kassetænkning*" er hos kognitivistene. Det falder dem tilsyneladende ikke ind, at tankeeksperimentet ikke illustrerer, at en computer kan opføre sig som et menneske, men derimod omvendt, at et menneske, der ligesom en computer puttes ind i en kasse, kun med et kabel til omverden, må indskrænke sig til at opføre sig som en computer, som ganske vist kun eksisterer i princippet og i fantasien.⁹

Selve kassetænkningen sættes der ikke spørgsmålstejn ved. Den tages som en given præmis i den behavioristiske og kognitivistiske tradition, og derefter ruller lavinen. Der er mange ligheder mellem kognitivismens og moderne *hjernevidenskabs* forsøg på at skabe en psykologi, idet denne og såkaldt neuroscience deler mange af kognitivismens præmisser. Men det må jeg forbigå her.

Med et lidt finere ord hedder kassetænkningen også *mekanicisme* og er en bestemt analytisk-syntetisk metode til at forstå systemers funktion ud fra delenes funktion og deres sammensætning. For klassiske fysikere er den en selvfølge, inden for deres fag vel at mærke, og de fysikere og fysikinspirerede forskere, der var arkitekterne bag psykologiens selvstændiggørelse, tog den altså med sig.¹⁰

8 A. Turing (1912-1954). Se Turing (1950).

9 Jf. min diskussion i Mammen (1997).

10 Inden for den filosofiske psykologi havde mekanicismen faktisk allerede gjort sit indtog i renæssancen efter Galileo Galilei (1564-1642) og givet anledning til en spaltning i forståelsen af mennesket som legeme og sjæl, jf. min diskussion i Mammen (2000).

Som sagt kan en computer lige så lidt som en bog vide, hvad det, som den modtager gennem sit proksimale input, og hvad det, som der foregår inde i den, handler om ude i verden. Der må et læsende og tolkende menneske til at etablere en *reference* til disse forhold. Når forskeren derfor tillægger computeren menneskelige egenskaber, er det dybest set en projektion ind i computeren. Det, forskeren ser og læser i computeren, er blot et ekko af det, som han selv eller andre har puttet derind, og den, han kommunikerer med, er dybest set enten ham selv eller den kollega, der har forsynet computeren med input eller programmer. Hele den menneskelighed, som han ser repræsenteret i computeren, er blot hans egen samtale med sig selv og andre om menneskelige forhold, han kender i forvejen, og som computeren ikke har hjulpet ham til at erkende.

Når computer-forestillingen alligevel har gjort en vis forskningsmæssig gavn, er det alene, fordi den som en stringent ramme for samtalen mellem forskerne om den verden, som kun de selv kender, indfører en vis orden og disciplin. *Computeren* er en del af *forskernes erkendelsesredskab*, kan man sige. Men ved at *identificere* det menneske, som forskerne studerer, med en computer, fratager de ham imidlertid hans egen menneskelighed, og snakker i bogstaveligste forstand hen over hovedet på ham.¹¹

I mere filosofiske termer kan man sige, at maskinen er et rent *objekt* og ikke noget *subjekt*. Al den subjektivitet, som den tillægges, kommer fra de subjekter, der bruger den, tilsyneladende uden at de opdager det. Men denne illusion holder gang i tusinder af årsværk for psykologer og filosoffer kloden rundt.

Det ser altså ud til, at en afgørende forudsætning for, at psykologien forsøger at skille sig ud som selvstændig videnskab fra filosofien og teologien, er et noget tvivlsomt forsøg på at presse et paradigme ned over mennesket, som er lånt fra andre videnskaber. Som allerede sagt kender jeg ikke andre eksempler på at fundere en ny videnskab ved at starte udelukkende med en ny metode og uden nogen ny genstand. Og den har da også været en begrænset succes. Blandt andet er det aldrig rigtig lykkedes at bygge en bro mellem den *videnskabelige* psykologi, som jeg har beskrevet her, og så den *praktisk* arbejdende psykologi, der prøver at hjælpe andre mennesker i deres faktiske livssituation og med en vis succes. Men en succes, de må dele med andre rådgivere og terapeuter, den teologiske sjælesorg, osv.

Psykologien som diskurs – en reaktion

Der er ikke noget at sige til, at den kognitivistiske psykologi, som jeg her tillader mig at lade repræsentere en bred vifte af tilgange med visse nuanceforskelle, har kaldt på en modreaktion, et nødråb om at komme tilbage

---

¹¹ Man kan måske også sige, at forsøgspersonen blot er et spejl, hvori forskerne ser sig selv og sine medforskere, men tror at det kommer fra spejlet.

til den virkelighed, som man med de nye metoder havde vendt ryggen til. Når det psykologiske indhold i computerne, deres subjektivitet, alligevel bare var en projektion af forskernes samtale med sig selv og hinanden, af forskernes *intersubjektivitet* filosofisk sagt, hvorfor så ikke i stedet direkte lade denne intersubjektivitet eller *diskurs* være udgangspunkt for psykologien og springe det forstyrrende og vildledende mellemlid over i form af de mekanistiske modeller?

Som f.eks. Daniel Robinson¹² har formuleret det: Hvorfor ikke genetablere psykologien som en videnskab om det *moralske, æstetiske og politiske* menneske, alt det som var blevet ignoreret, og starte forfra på det grundlag. På mange måder et sympatisk forslag. For det bør ikke ske igen, at psykologien vender ryggen til det virkelige menneske. Problemet er bare, at så er vi slået tilbage til start med alt det, som vi i forvejen havde fra den almindelige sunde fornuft og den måde, hvorpå det menneskelige var reflekteret i forvejen i kunst, litteratur, historie, sociologi, etnologi, lingvistik, filosofi, religion, ideologi og politik, osv. Og hvad er det nu lige, vi så mangler? Det svarer Robinson ikke på, og det er jo lidt ærgerligt.¹³

Det vi ser, er på den ene side, at psykologer, der reagerer mod kognitivismens monopolforsøg eller dominans, i stedet arbejder med et *klude-tæppe* af alle de fag, jeg har nævnt, arbejder *tværvideenskabeligt* og tager med arme og ben. Ofte med et vist held, fordi mange af de problemer, som konfronteres, faktisk kræver en multidisciplinær tilgang for at blive forstået og intervenseret med. Og det er psykologer faktisk rigtig gode til. *Problemet* er, at faget på denne måde er vældig svært at få overblik over og stort set umuligt at *systematisere*. Det betyder, at det er meget svært at tilegne sig, fordi der ligesom mangler en logisk struktur og rygrad. Jeg tror, at mange af mine tilhørere kan genkende dette billede.

Den anden tendens går i retning af at droppe den videnskabelige ambition og i stedet dyrke selve intersubjektiviteten, *diskursen* og forhandlingen. I en vis forstand vender man her tilbage til *retorikken* som erstatning for videnskab i traditionel forstand. Når jeg siger "tilbage", er det, fordi det ikke er nogen ny tendens. Den dukker op med mellemrum i historien og var f.eks. meget levende på Platons tid¹⁴, repræsenteret af sofistene. I skulle tage at læse hans meget morsomme dialog "*Protagoras*", som er oversat til dansk og udgivet i Bind 1 af Platons Skrifter på Reitzels Forlag.¹⁵ Den kunne være skrevet i dag med den ene af parterne i diskussionen som *postmodernister* eller *socialkonstruktivister* og den anden som forsvarer af et mere traditionelt og objektivistisk videnskabssyn. For jeg

12 Se Robinson (2002).

13 Se Mammen (2002).

14 Platon (ca. 428-348).

15 I Platon (1953).